

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДРУНТЯ І ПРАКТИЧНІ ПОТРЕБИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ЗМІН ФОРМИ ПРАВЛІННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У даній статті здійснено аналіз теоретичних основ та практичного виміру трансформації української форми правління.

Ключові слова: форма державного правління, модернізація, демократизація, поділ влади, модифікація політичного устрою, модель політичної системи.

Формат організації функціональної взаємодії державних органів влади визначає вектор становлення соціально-політичного простору та закономірності прийняття політичних рішень в рамках політичної системи. Розподіл політичних повноважень між законодавчою та виконавчою владою відображається на формі політичного режиму і на динаміці участі громадянського суспільства в політичних процесах в площині каналу владно-суспільного зв'язку. Аналіз практичної реалізації теоретичної матриці модифікації державного правління в українських соціально-політичних реаліях дозволить систематизувати основні ризики, проблеми і потенційні можливості модернізації політичного устрою, що в майбутньому стане превентивним заходом від організаційних прорахунків та основою для оптимізації адміністративного моделювання.

Актуальність тематики дослідження полягає в розширенні діапазону структурної кризи форми українського державного правління, посиленого конфронтаціями індивідуальних інтересів представників політичної еліти та необхідності раціоналізації функціонування державного апарату з орієнтацією на досвід минулих успіхів і помилок.

Питання теоретичного осмислення практичного моделювання інститутів державного правління стало об'єктом дослідження для представників різних політичних шкіл та наукових традицій. В даному аспекті варто виокремити науковий доробок С. Хантінгтона, Г. Алмонда, С. Верби, Л. Пая, Р. Даля, С. Ліпсета, У. Ростоу, Е. Вятра, Х. Лінца та А. Лейпгарта. В Україні питання становлення державного правління стали об'єктом вивчення Г. Зеленько, В. Шаповал, Р. Павленко, М. Михальченко, О. Мелешкіна, В. Горбатенко.

Актуальність державотворчої проблематики підкреслює американський дослідник Х. Лінц: «Останнім часом поновлені зусилля у вивченні і розумінні варіативності політичних демократій, але більшість аналізів сфокусована на закономірностях політичного конфлікту і більш спеціалізовано на партійній системі і формуванню коаліції, в контрасті з увагою багатьох класичних авторів до інституційного улаштування політичного процесу» [7, с. 3].

Загалом, питання дослідження форм політичного правління та пошуку оптимального варіанту організації державної влади володіють значними історичними рамками. Генезис понять пов'язаних з державним устроєм бере свій початок ще з часів античності та представлений у працях Платона й Аристотеля, що намагалися досягти ідеальних пропорцій у конструюванні державного устрою та виокремлювали можливі дефекти політичного врядування [3]. Ідеї політичного моделювання, відображались у працях представників епохи Середньовіччя. Для прикладу, Августин намагався поєднати принципи формування державного правління з релігійними канонами [9]. Надалі, хвиля демократичних зрушень суспільного устрою відобразилась на уявленнях форми державної влади періоду Просвітництва. Один з представників французької школи політичної науки Ж.-Ж. Руссо побудував свою теорію ефективного правління на ідеях народовладдя [11]. Згодом, набули розвитку вивчення закономірностей взаємодії влади і суспільства та ролі інституту політичного лідерства в державотворчих процесах. Так інший французький дослідник

А. де Токвіль формує державний устрій, в якому роль суб'єктів державної політики направлена на формування сприятливого для розвитку соціуму політичного середовища [10]. В свою чергу, Й. Шумпетер представляє альтернативні погляди на механізми співіснування політичної еліти та народних мас, в рамках яких пряме народовладдя унеможлиблюється в контексті превалювання окремої привілейованої соціальної групи та її конкуренції за політичну перевагу [5]. Таким чином, представники кожної історичної епохи та будь-якої політичної школи ставили за мету дослідження форм державного правління та формування алгоритмів ефективного функціонування державного апарату. Реалізація теоретичних концепцій у практичному вимірі політичного процесу підкреслює надзвичайну цінність та дієвість теоретичного вивчення тенденцій державного будівництва та інших політичних явищ в цілому.

Каталізатором виникнення потреби у розвитку української школи політичних досліджень, саме у розділі політичного моделювання стала реформація радянського політичного устрою. Саме трансформація міжнародної політичної кон'юнктури кінця ХХ ст. та інтенсифікація хвилі демократизації дали імпульс розбудові незалежної української соціально-політичної системи. Нагальною проблемою політичної модернізації стало питання визначення оптимальної моделі державного правління здатної консолідувати демократичні засади в рамках українського соціально-політичного простору. Актуальні питання початкового етапу становлення української державності зосереджувалися навколо визначення формату взаємодії органів державної влади та адаптації демократичної програми державного будівництва під специфіку політичного середовища і особливості суспільної свідомості.

Визначальною характеристикою тривалих модифікацій українського політичного устрою та реформації механізмів кореляції державних органів влади, в рамках демократизації соціально-політичного простору, виступає дисбаланс форми державного правління. Впродовж перехідного періоду імплементації демократичних засад політичного моделювання в область української державності, формат організації державної влади змінювався від президентсько-парламентського до парламентсько-президентського і в зворотному напрямі. У кожній формі політичної адміністрації були присутні як позитивні, так і негативні моменти.

На даному етапі формування політичної системи, українська демократія постала перед потребою комплексної реформації політичного улаштування. Тенденція «сильний президент-слабкий парламент» зарекомендувала себе не спроможною адекватно відповідати на численні виклики сучасності. Проте, якщо проаналізувати теоретичну платформу президентської чи президентсько-парламентської форми правління, можна виявити наукове обґрунтування закономірностей, що мають місце у сучасному державному апараті.

Зокрема, на основі превалювання президентського інституту в сфері розподілу політичних преференцій передбачається централізація державної влади в руках виконавчої інстанції. Дане правило проявляється зокрема у більших можливостях при формуванні політичного уряду та впливу на політичну ситуацію. Зазначена теза підтверджується Х. Лінцом: «... за винятком США, більшість стабільних демократій Європи парламентарні режими і декілька змішаних форм, в той же час більшість країн з президентськими форматами правління – нестабільні демократії чи авторитарні режими» [7, с. 4].

Інший представник західної школи політології А. Лейпгарт критикує президентську форму правління в контексті залежності потреб країн з дисонансом суспільної організації: «... додаткова слабкість президентської форми правління: надмірний ухил в напрямку мажоритарної демократії, особливо в багатьох країнах, де недостаток природного консенсусу, потрібна саме консенсусна замість мажоритарної форми. Відзначена категорія включає не тільки країни з глибокими етнічними, расовими та релігійними суперечностями, а також з інтенсивними політичними модифікаціями, що походять з недавніх історичних подій – громадянська війна чи військова диктатура, значна соціально-економічна нерівність,

тощо [7, с. 92]». Компаративне співставлення теоретичної бази та практичних реалій української президентсько-парламентської форми правління виявляє численні збіги.

По-перше, домінування президента в організаційній системі державного устрою України детермінувало концентрацію політичного ресурсу в даній владній інстанції, що надало українському політичному процесу певних рис персоніфікації – надмірного впливу окремого політичного суб'єкта на процедуру функціонування державного апарату.

По-друге, превалювання президентської інстанції та визначальна роль даного інституту нівелювала конструктивістський потенціал парламенту. В результаті, орган законодавчої влади, який зобов'язаний презентувати суспільні інтереси на основі ідейного плюралізму власного кадрового складу перестав ефективно виконувати закріплену за ним представницьку функцію, порушивши канал порозуміння громадянського суспільства та владного апарату, що зруйнувало соціально рівновагу та підірвало легітимність політичної еліти.

По-третє, тотальне домінування політичних суб'єктів однієї політичної ідентифікації в парламентській, президентській та урядовій інстанціях зумовило мінімізацію конструктивної активності опозиційних сил, що негативно відобразилось на артикуляції нонконформістських інтересів суспільних мас та прогресу діяльності владної еліти заснованому на раціональній політичній конкуренції.

Тому в контексті теоретичних узагальнень постає питання реального діапазону втілення демократизації в рамках соціально-політичної системи України. Чи дійсно утворений політичний режим та принципи його функціонування варто інтерпретувати в рамках типового демократичного формату і спроможна така форма політичного устрою забезпечити довготривалу модернізацію політичної системи. Адже, як відзначав американський дослідник У. Растроу: «Демократизація – це рух в напрямку свободи слова, покращення правової адміністрації і конструювання представницької парламентської інституції, сформованої на виборі прогресивного електорату і здатного контролювати бюджетні кошти» [8, с. 182]. В руслі активізації участі суспільних ініціатив в системі прийняття політичних рішень вбачає сутність реальної демократії інший представник західної політичної школи Р. Інглегарт [6, с. 307].

В свою чергу, американський дослідник Дж. Сарторі відзначає значення демократичного режиму у рівновазі представлення інтересів різноманітних суспільних груп через представницькі органи політичної влади: «Попри те, що гасло демократії – врядуванні більшості, повага та захист прав меншості підтримують динаміку й механізми демократії» [1, с. 38]. Автор концепції поліархії А. Даль формує програму власних уявлень щодо демократичного способу організації державної політики, який засновується на врахуванні ідейного плюралізму суспільних поглядів та функціонування дієвих механізмів рівномірного впливу груп інтересів на управлінські рішення [4, с. 63-90]. Твердження науковців зосереджено навколо ідеї пропорційного представлення інтересів суспільства, в тому числі, представників нонконформістських груп. Сутність даних теоретичних основ в рамках практичного втілення полягає у конструюванні політичної моделі державного устрою здатної забезпечити артикуляцію суспільних ініціатив та інтересів.

Аналіз теоретичної бази здійснюючої опис демократичної форми улаштування політичного устрою та компаративне співставлення даних показників з реаліями українського соціально-політичного простору відкриває ряд характерних протиріч, що ставить під сумнів повноту завершення демократичних реформацій української політичної системи. Зокрема, низький рівень ефективності функціонування законодавчої інстанції – парламенту, що на основі українських політичних особливостей, побудований на конфронтаційних налаштуваннях коаліції більшості і опозиційних сил та втрачає свої функціональні можливості в контексті домінування президентської інстанції. Дана тенденція викликає порушення представницького принципу функціонування політичного режиму, коли

суб'єкти української еліти зорієнтовані на процесі боротьби за індивідуальні пріоритети, зменшуючи динаміку презентації суспільних інтересів.

Нарешті, постає питання реального існування максимальної кількості прогресивного електорату, що здатний виявляти власну політичну ідентифікацію на основі свідомого аналізу політичного середовища. Теоретичні засади демократичного правління потребують більшої динаміки суспільної участі у політичному житті та оптимізації представлення громадських інтересів в рамках функціонування демократичного устрою. Тому, теоретичне обґрунтування фундаментальних основ демократичного формату правління та реальний стан речей української політики виявляє низку диспропорціональних показників.

Сучасне становище українського соціально-політичного середовища відзначається дисбалансом взаємодії політичних суб'єктів виражених у порушенні конституційного розподілу політичних прерогатив між органами державного правління. Як результат, практичний вимір української політики потребує кардинальних змін у системі функціонування державних органів.

Успішність реформації політичної системи залежить від якості адаптації теоретичної бази в рамках даних процесів. Теоретичне поле модернізації діяльності державного апарату передбачає врахування варіативних чинників впливу на політичне становище, систематизацію особливостей українського політичного устрою та визначення векторів здійснення трансформації. Тому, практичні механізми реалізації реформаторських ініціатив цілковито залежать від теоретичних засад політичного моделювання.

Зокрема, ключовими детермінантами зрушень адміністративного характеру виступають структурні та процедурні фактори систематизовані російським дослідником А. Мельвілем [2]. Вони поділяються на економічні, соціальні та політичні індикатори потенційних модифікацій існуючого державного устрою. Екстраполяція даних теоретичних узагальнень в область українського політичного процесу формує наступне твердження: проведення практичної модернізації українського державного правління потребує комплексного аналізу різноманітних передуючих даному процесу чинників, які в подальшому можуть відобразитись на ефективності демократичних перетворень.

Вищезазначені проблеми продуктивності розподілу політичних повноважень в рамках державних інституцій негативно відобразились на соціальній рівновазі та детермінували активізацію імпульсу суспільного незадоволення. Через призму теоретичного базису, оптимальним варіантом трансформування державного управління виступає орієнтація державної діяльності на презентацію громадських ініціатив та реалізацію їх інтересів в системі прийняття політичних рішень. З урахуванням даної позиції, раціоналізація діяльності державної влади зосереджується навколо вдосконалення системи взаємодії державних органів. Ключовим аспектом ефективних зрушень виступає комплексне дослідження варіативних складових модифікації системи політичних інститутів протягом становлення української державності та вивчення реформаторського досвіду країн демократичного формату. Належний аналіз теоретичної бази при конструюванні української моделі модернізації політичної системи здатний стати основою практичного розвитку функціональної рівноваги органів державного правління, стабілізації соціально-політичного простору та інтенсифікації становлення реальної демократії в межах української політичної системи.

Кожен практичний прояв політичного процесу потребує ретельного вивчення та систематизації з метою фіксації практичного досвіду для вироблення теоретичних концепцій оптимізації потенційних політичних трансформацій. Власне на даному рівні визначається взаємозалежність теоретичних основ та практичного втілення поліваріативних тенденцій політичного процесу.

Із урахуванням вищесказаного, можна дійти висновків, що теоретичне узагальнення тенденцій перебігу політичного процесу представляє надзвичайну цінність не тільки для розвитку наукових концепцій та розширення методологічних засад наукових досліджень

використаних в рамках політологічної царини. Формування теоретичної бази відіграє важливу роль при здійсненні політичних реформаций, за умов ефективного використання теоретичних напрацювань.

Особливого значення дане питання набуло в межах українського соціально-політичного простору. Проведення структурних трансформацій та організація функціональних повноважень державних органів влади протягом генезису української державності проходили без акцентування належної уваги до теоретичного обґрунтування державотворчих процесів. Як результат, рух в напрямку тотальної демократизації супроводжувався численними відхиленнями від обраного вектору розвитку. Становлення президентської форми правління направлене на консолідацію політичної влади і стабілізацію системи державного управління. Проте на практиці, відсутність механізмів обмеження централізації президентської влади передбачена рамками теоретичного розуміння процедури моделювання державного апарату вилилась у диспропорціональність політичних можливостей системи державних органів України. Потенційні деструктивні ефекти президентської форми правління узагальнені в теоретичній матриці державного будівництва стали квінтесенцією проблем сучасної української державності. Даний аспект кореляції теоретичної бази та практичних проявів демократизації управлінських інстанцій українського соціально-політичного простору вказує на залежність зазначених елементів та потребу теоретичного обґрунтування прийняття політичних рішень щодо моделювання державного апарату та вибору формату функціонування державного правління.

Сьогодні, коли українська політична система потребує реформаторського імпульсу та нагальної оптимізації функціональних можливостей, особливо гостро постало питання вибору ефективних механізмів модернізації державного управління. Важливим аспектом нівелювання різноманітних ризиків та подолання існуючих проблем соціального, економічного і політичного характеру, виступає здійснення даних трансформацій в площині узагальнення теоретичної бази та використання практичного досвіду. Необхідність дослідження теоретичного обґрунтування процесів моделювання державного правління представляє виняткову цінність для визначення курсу української політики та ініціювання позитивних зрушень в системі розподілу політичних повноважень і артикуляції суспільних інтересів. Раціоналізації діяльності та структури державного правління в рамках теоретичного досвіду детермінує позитивну динаміку політичного розвитку та мінімізацію деструктивних відхилень від обраного політичного курсу.

Таким чином, практичний вимір моделювання політичної системи та інституалізації державної структури неминуче пов'язаний з теоретичними дослідженнями. Дана тенденція відображається на залежності результатів формування моделі державного правління від орієнтування на теоретичні закономірності.

Література:

1. Демократія: Антологія. / Упоряд. О. Проценко. – К.: «Смолоскип», 2005. – 1108 с. – («Політичні цінності»).
2. Мельвиль А. Ю. Демократические транзиты: теоретико-методологические и прикладные аспекты / А. Ю. Мельвиль. – Московський общественный науч. фонд, 1999. – 105 с.
3. Barker E. The Political Thought of Plato and Aristotle / E. Barker. – Dover Publications, 2012. – 592 p.
4. Dahl R. A. A Preface to Democratic Theory, Expanded Edition. – University of Chicago Press, 2006. – 176 p.
5. Held D. Models of Democracy / D. Held. – Stanford University Press, 2006. – 338 p.
6. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies / R. Inglehart. – Princeton University Press, 1997. – 453 p.

7. Linz J., Valenzuela A. The Failure of Presidential Democracy / J. Linz, A. Valenzuela. – Volume 1. – JHU Press, 1994. – 192 p.
8. Rostow W. W. Politics and the Stages of Growth / W. W. Rostow. – CUP Archive, 1971. – 410 p.
9. The classics of western spirituality. Augustine of Hippo: Selected Writings. – Paulist Press, 1984. – 514 p.
10. Tocqueville A. Democracy in America / A. Tocqueville. – Library of America, 2004. – 941 p.
11. Wokler R. Rousseau and Liberty / R. Wokler. – Manchester University Press, 1995. – 299 p.

Мироненко П. В. Теоретический фундамент и практические потребности исследования процесса изменений формы правления в современной Украине

В предлагаемой статье осуществлен анализ теоретических основ и практического измерения трансформации украинской формы правления.

Ключевые слова: форма государственного правления, модернизация, демократизация, разделение власти, модификация политического устройства, модель политической системы.

Myronenko P. The theoretical foundation and practical needs of the research of change rule in modern Ukraine

The proposed article presents an analysis of the theoretical basis and practical measurement of transformation of the Ukrainian Government.

Keywords: form of Government modernization, democracy, separation of powers, the model of political system.

УДК 328.1/3

Павлова Людмила Ісмаїлівна,

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

**РОЛЬ ІНСТИТУТУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ
В ПРОЦЕСІ КОНСОЛІДАЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ**

Проаналізовано основні ознаки парламентаризму в контексті процесу зміцнення та збереження демократії. Визначено характеристики парламенту у відповідності до етапу консолідації демократії.

Ключові слова: парламентаризм, демократія, консолідація демократії, парламентські вибори.

Проблема консолідації нових демократичних режимів, аналіз умов їхньої стабілізації і стійкого відтворення є одним із ключових аспектів дослідження переходів до демократії. Демократична консолідація розглядається як процес зміцнення й збереження демократії. Процес демократичного розвитку, який має за кінцеву мету перехід до демократичного врядування, проходить ряд етапів. Основним з них, на думку багатьох дослідників, є саме етап консолідації демократії, тобто перетворення випадкових домовленостей та умовних рішень, що виникають між політичними елітами у період демократичного переходу, у стійкі норми відносин суперництва і співробітництва між головними дійовими особами політичного процесу [7].

Перехід до формату консолідованої демократії передбачає власне процес консолідації, який може бути визначений як сукупність соціально-економічних, політичних та інших